

Roksana Dimitrova

(Bulgaria, Plovdiv, Academy of Music, Dance and Fine Arts)

Sketches of the Portrait of the Shumen Musician Dimitar Tyulev (1882 – 1946)

Abstract: Dobri Voynikov's legacy in Shumen had been continued after the Bulgarian National Revival by the work of a number of citizens of Shumen, who came back to their native city after receiving education abroad. This article focuses on the rich and diverse part which my grandfather Dimitar Tyulev – a Russian graduate, composer, choral conductor, pedagogue, violin player and socially active person – played in the music life of the city. His contribution to the quest for and transcription of the so-called “Bolgarskiy Rospev” (Bulgarian Singing) in Russian liturgical books represents a sketch of his biography of national importance.

Keywords: Shumen, musical activity, pedagogue

Роксана Богданова

(България, Пловдив, Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство)

Щрихи от портрета на шуменския музикант Димитър Тюлев (1882–1946)

Животът и дейността на моя дядо Димитър Тюлев са свързани с музикалните традиции на град Шумен, със стремежа към духовност и културен просперитет, завещани от Добри Войников на поколенията учители и културни дейци след Възраждането. Кончината му (след дълго боледуване) през 1946 г. изпреварва моето рождение, затова, за съжаление, нямам преки впечатления и лични спомени от него. Този факт определя желанието ми да изследвам личността и музикалното му дело, като следвам спомените на моята майка и негова дъщеря Теодора Богданова-Радева – дългогодишен педагог по пиано. Тя успя да съхрани неговото наследство и да опише биографията му в „Родова книга” на семейството. Същевременно предаде личния му архив в ДА Шумен – документи, оригинални ръкописни текстове на статии по темата

„Болгарский роспев”¹, доклади, бележки към уроци по солфеж, теория на музиката, биографии на бележити композитори, нотни примери и др. Сравнително малкото по обем композиционно творчество с пиеси за пиано и хорови песни завеща за съхранение в моята лична библиотека.

Димитър Ив. Тюлев (1882-1946)

През 1993 г. публикувах обзорен текст по повод 110 години от рождението на Димитър Тюлев – пръв опит за представяне на многообразната дейност на шуменския музикант, трудния му път на изследовател, музикален деец, диригент, учител по музика (Димитрова 1993: 74). Следващите редове са допълнение към неговия портрет с щрихи от биографията, педагогическата и обществената му дейност, анализ на неизвестни досега документи от неговия архив, които открих в хода на подготовката на статията, изнесена като доклад на международната конференция в Шумен по повод 185-тата годишнина на енциклопедиста Добри Войников. Целта ми е да предизвикам интерес към архива на Димитър Тюлев с оглед на бъдещо по-цялостно проучване.

Когато представя произхода на Тюлевия род, майка ми се позовава на сведенията в пространната книга на Никола Начов (1927) за град Калофер. Корените на рода Тюлеви са от Арбанаси, а през XVII и XVIII век населяват китния подбалкански град Калофер. Н. Начов свързва името Тюлев с вероятно преселване на представители от рода в Тулово (днес Община Мъглиж, област Стара Загора) – причина, поради която отначало са ги нарекли Тулеви, а по-късно – Тюлеви. В същия източник се споделят интересни факти за тази фамилия от епохата на Възраждането. Описана е финансовата

---

¹ Монодийна църковно-певческа традиция, означена като „Болгарский роспев” в украинско-белоруски ръкописни певчески книги с Киевска „квадратна” нотация (срв. Православная энциклопедия 2000; www.pravenc.ru/text/149677.html; Тончева 1975, 1981).

подкрепа, която оказват за обнародване на първите български издания, между които „Кратка българска история” от Добри Войников (1861), издадена с финансовата помощ на Недю х. Тюлев и Христо х. Тюлев. Димо х. Тюлев се споменава по няколко повода като спомоществовател на:

- „Първичка българска словница” от И. Андреев и д-р Иван Богоров, издадена в Букурещ, 1844 г.;
- „Критически бележки за историята българска” от П. Р. Славейков, издадена в Букурещ, 1852 г.;
- седмичника „Цариградски вестник”, 1854 г.;
- настоятел е на списание „Български книжици”, издавано от 1858 до 1862 г. в Цариград.

Майка ми описва идването на Иван Тюлев – бащата на дядо ми, през юни 1878 г. от Калофер в Шумен, преминал Балкана заедно с руските войски като техен преводач. Димитър Иванов Тюлев е второто дете от брака му с шуменката Стефания х. Минчева, която в 1882 г. (годината на раждането му) вече има четири деца от първия си брак. По всяка вероятност малкият Димитър получава първите си познания по руски език от баща си. Това става повод по-късно да мечтае за обучение в Русия, а също и да избере за своето музикално образование впоследствие най-старото руско учебно заведение – Придворната певческа капела в Санкт Петербург.² Започва да работи като учител по музика в Първо девическо класно училище („Андрейковото училище”, построено 1870 г.) в Шумен, чиято сграда съществува до днес. Едва 17-годишен, младежът е принуден да издържа семейството, децата на което вече са шест на брой, заедно със сестра му Александра. За съжаление, бащата ги напуска три години след раждането на най-малкия син, Димитър.

Независимо от трудностите, юношата успява да спести необходимите средства, които по-късно се оказват достатъчни само за започване на следването в Санкт Петербург. За да продължи обучението си, отправя молба към Светия Синод за стипендия. В писмо № 3763 от 10.IX.1905 г. (съхранено в ДА Шумен) Св. Синод на Българската църква го задължава да издирва, записва и изпраща в България всички песнопения, озаглавени „Болгарский роспев”, намиращи се в руските църкви и библиотеки.

Тежкото и обемно обучение по хорово дирижиране младият музикант успява да съчетае с проучване на девет от най-големите руски библиотеки: на Придворната певческа капела, на Духовната академия и Публичната библиотека в Санкт Петербург, Синодалната типография в Москва и Московската духовна семинария, библиотеката на бившия министър (1832-1849) на образованието в Русия, граф Уваров, която се намира в имението му в село Поречие (днес на 40 км. от град Можайск, Московска област), Киевско-Печорската лавра и библиотеката на Църковния археологически музей при Киевската духовна академия. Трудът и всекидневните усилия на подрастващия музикант поражда дълбоко уважение. Разстоянията в Русия са огромни, а транспортните възможности от 1904-1907 г. създават не рядко непреодолими за превъзможване затруднения.

---

² Основана през 1476 г. първоначално като „Хор на придворните дякони”, днес „Държавна Академична капела „М. И. Глинка”.

Димитър Тюлев е известно име за специалистите, занимаващи се с т. нар. „Болгарски роспев”, споменава се практически във всички изследователски текстове във връзка с дискусията, разгоряла се по този въпрос през първите десетилетия на ХХ в. Този факт се отнася както за българските, така и за руските учени, намира отражение и в най-новата „Православная Энциклопедия” (2010), изготвена под редакцията на Руската патриаршия (срв. V. 5: 643-646 от 07. 08. 2009).

В авторитетните си проучвания по темата Елена Тончева (1975; 1981) споменава Димитър Тюлев редом до имената на композитори като Добри Христов, Анастас Николов, Христо Шалдев, Георги Байданов, Иван Камбуров и др. Авторката определя мястото му в групата от най-ревностни защитници на идеята за реформа в църковното пение, които считат, че именно в „Болгарский роспев” са запазени мотиви, които са най-близки до старобългарското църковно песнопение и притежават неоспорими достойнства за българските богомолци пред късновизантийското псалтикийно пение (срв. Николов 1905, 1906, 1921; Петров, Кодов 1973: 13-83).

Интересна е публицистичната изява на Д. Тюлев в „Музикален вестник” и в „Църковен Вестник” по същата тема в годините от 1904 до 1941. Критичният и полемичен дух на статиите в голяма степен отразява неговата убеденост, че „Болгарский роспев” следва да заеме мястото си в песнопенията на българското богослужение. В разгорялата се полемика името му се споменава многократно от другите участници в дискусията: А. Николов, Ал. Шульговски, Хр. Шалдев и др.

Отбелязват се три етапа в публицистичната дейност на Димитър Тюлев:

Първият обхваща пребиваването му в Санкт Петербург от 1904 до 1907 г.;

Вторият е във връзка с призива „По реформата на църковното пение”, изложен в неговия доклад пред IX Музикален конгрес, проведен на 16. VIII. 1921 г.;

Третият съдържа обобщителен текст на изследването по темата от 1941 г., който авторът е принуден да изготви след като научава за загубата на направените от него преписи от руските книгохранилища в Архива на Светия Синод, София.

Юлиан Куюмджиев помества в съставения от него сборник върху българското църковно пение (Куюмджиев 2011) значителен брой статии с подпис Димитър Тюлев, Д. Ив. Тюлев, Т. Д., или само Т., несъмнено написани от дядо ми, за което свидетелстват данните от личния му архив. Съдържанието на статиите изисква задълбочен анализ. В тях е видно как постепенно се оформя позицията му по въпроса за реформата и практическото използване на старите български напеви в църковната литургия.

След първите текстове на Г. Байданов (1899), Карел Махан и др. от края на XIX и началото на ХХ век, именно с полемичния си остър език статиите на Д. Тюлев предизвикват разгорялата се впоследствие дискусия. Първите си размисли той изпраща от Санкт Петербург в периода 1904-1907 г. В тях открито критикува църковното ръководство с остри нападки, обвинява го в отсъствие на достатъчно внимание към темата за българските напеви в църковните песнопения. Отначало статиите имат общ характер (Куюмджиев 2011: 26), постепенно с натрупване на нови познания се оформя и собствената му позиция. Представя възникването на старобългарските песнопения през XII век и по-късното им пренасяне през XVII и XVIII век в Югозападна Русия и Москва (Тюлев 1904, 1904а).

В проучването си се опира на опита на руските музиколози-медиевисти Д. Разумовски, Ив. Вознесенски, В. Металов и А. Преображенски. С известно разочарование констатира неяснотата в историческите сведения за българския разпев,

тема, разглеждана оскъдно в руската църковно-музикална литература. Тъй като не открива напевите в руското богослужение, насочва вниманието си към библиотеките, запазили сборници с ирмологии от XVII век, в които са поместени. Първото му описание на напевите е по В. Металов - осмогласие, чисто славянско, във висша степен мелодично, с два типа мелодии: „неделни и всекидневни, делеящи се на ограничено число строчки” (т.е. тактове; срв. Куюмджиев 2011: 37).

В публикациите си Тюлев декларира нуждата от изготвяне на преписи на всички намерени образци и изпращането им в България. Едва тогава, „това пеене (следва) да се изясни от три гледища: историческо, археологично и музикално”. Преписите „...да служат като суров материал, върху който впоследствие ще може да се гради” (Куюмджиев 2011: 91). Тази позиция противоречи на дейността на първия стипендиант на Българския Св. Синод в Русия, Анастас Николов (1905), който подрежда събраните от него в руски книгохранилища напеви в цялостна „Литургия”, която предлага в готов вид за употреба от църквата. Коментарът на Д. Тюлев по този повод е критичен: „преди да ги препоръчва и издава за употреба в нашата църква, неизменени и в подробности (да) ги предостави (напевите, бел. авт.) на Св. Синод, комуто е материално и морално обязан, а Св. Синод заедно с още други материали (да) ги предложи на разглеждане от особена комисия.” (Куюмджиев 2011: 55).

Тези слова предизвикват яростната защитна реакция от А. Николов, който от своя страна с ирония нарича Тюлев „...ученик от I клас на курсовете за регенти (sic!) при Придворната певческа капела” (Куюмджиев 2011: 56-57). Разразилата се между двамата дискусия в „Музикален вестник” допринася „черковните кръгове” да обърнат внимание на поставените в статиите въпроси и „...да привлече високото им внимание, което обикновено е заето с големи работи” (Куюмджиев 2011: 99).

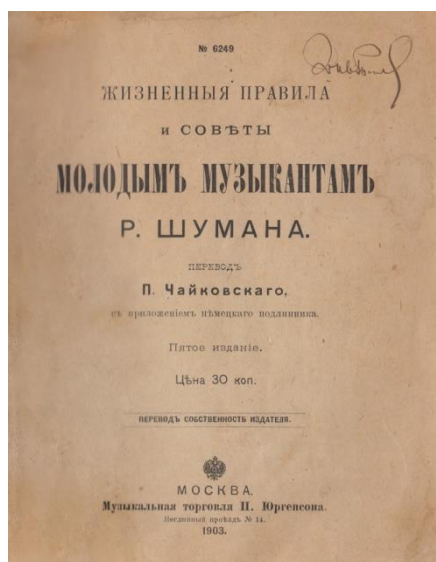
Вторият период от публицистиката на Тюлев е свързан с реферат на тема „По реформата на църковното пеене”, изнесен на IX Музикален конгрес 1921, отпечатан в „Музикален вестник” по решение на конгреса (Куюмджиев 2011: 90). Целта на реформата, подкрепяна от Св. Синод, е замяната на псалтикийното пеене с чисто български напеви. Д. Тюлев приканва към предпазливост при предприемане на каквото и да е обновление, към яснота по какъв начин ще бъде въведено новото песнопение. Нееднократно намира думи на отрицание по повод решението на А. Николов еднолично да предложи своята „Литургия”. Позицията му следва друг подход – чрез широко обсъждане от специалисти да се постигне решение кои образци от старобългарските напеви да се подберат за литургията. Интересен е анализът му върху значението на молитвата: „...никакви извивки на гласа не трябва да затъмняват съдържанието ѝ, както е в сегашното псалтикийно пеене, гдето слушателят често забравя текста на молитвата, когато на една сричка или гласна се правят (разни) извивки на гласа” и продължава: „реформата на църковното ни пеене трябва да се състои или в създаване на ново пеене, написано в духа на народните ни песни, или да се замени с така нареченото старобългарско пеене, запазено в Русия под названието „Болгарский напев”, също „Болгарский разпев”, пеене, от което няма никаква следа в нашата църква” (Куюмджиев 2011: 90).

Рефератът и повдигнатите въпроси допринасят за решението на IX Музикален конгрес, което гласи: „Св. Синод да изиска всички материали от А. Николов, Ив. Халачев, Д. Тюлев, Хр. Шалдев и Ал. Шулговски”, да се разгледат и ”приготвят за въвеждане в църквата ни” (Куюмджиев 2011:89). Решението да се създаде комисия е взето вследствие направеното от Димитър Тюлев предложение.

До 1941 г. той не се връща към темата, но пет години преди смъртта си узнава от статии в печата, направени от господата Иван Камбуров – „Старобългарският църковен напев“, в Българска историческа библиотека (1929), и Константин Зидаров – „Старобългарското църковно песнопение (изследвачи, история и характер)“ в списание „Родина“ (1939), че преписите, изпратени от него до Св. Синод в София през 1906 и 1907 г., са изгубени. Това става повод още веднъж да опише подробно дейността си, номерацията на всички изпратени ръкописи, да представи исторически анализ и характеристика на напевите. Този труд за първи път бе публикуван едва през 2011 г. от Юлиан Куюмджиев в гореспоменатия сборник. Напълно уместно текстът в сборника носи заглавието „Принос към изучаването на старобългарското църковно пеене, запазено в Русия“ от Димитър Ив. Тюлев. В него последният обобщава цялостната си концепция по въпроса за т. нар. „Българският роспев“ и реформата в българското църковно пеене. За съжаление, неговите усилия и делото на много всеотдайни деятели на българската църковна музика остават без последствия и постепенно потъват в забрава.

От останалите документи в архива на дядо ми, два ръкописни текста са свързани с педагогическата и обществената му дейност. Първият представлява книжка в малък формат, закупена в Русия, която познавам от детството си. Заглавието е „Жизнени правила и съвети към младите музиканти“ от Роберт Шуман, чието първо издание от 1850 г. в Лайпциг гласи „Haus und Lebensregeln“. Този кратък „правилник“ Шуман написва паралелно с най-популярния си клавирен сборник „Младежки албум“ („Album für die Jugend“), оп. 68, издаден през 1848 г. с посвещение за дъщеря му Мария. През 1859 г. Р. Шуман добавя текста с препоръките към младите музиканти към оп. 118 „Drei Klaversonaten für die Jugend“. В това издание преводът е на три езика: френският принадлежи на Франц Лист, а английският – на Хуго Пиърсън. Руският вариант от 1903 г. съдържа Шумановите „закони“ за младите музиканти в превод на руски от П. И. Чайковски.

Титулна страница на руското издание с подпис на Димитър Тюлев

Този вариант е бил широко разпространен в Русия, екземплярът претърпява бързо пет издания. Бележитият художествен и музикален критик Вл. В. Стасов пише по този повод: „Ако веднъж опознаеш този малък музикален кодекс, ще се влюбиш в него

и никога няма да го забравиш...”. Днес правилата на Шуман са добре известни, продължават да се разпространяват, изучават, изследват. В архива на дядо ми открих ръкопис с цялостен превод на книжката на български език, очевидно направен от руския вариант. Годината не е указана, но по всяка вероятност е след 1907 г., годината на завръщането му от Русия. Убедена съм, че това е първият цялостен превод на български на Шумановите правила. Нито едно от тях не може да бъде пренебрегвано, но съвсем основателно първото е: „Развиването на слуха е най-важното”! Интересен ракурс има правилото: „Не разпространявай лоши произведения, старай се да преградиш пътя към тяхната известност!” Препоръката на Шуман към пианистите гласи: „По-често акомпанирай на певците!” Във финала е формулирано единственото възможно заключение: „Обучението няма край!” (Шуман 1903).

В първите десетилетия на XX век шуменските музикални педагози несъмнено са познавали Шумановите „тезиси”, използвали са ги в обучението и възпитанието на младите музиканти като „настолна библия”. Това познание допълва представата за професионалното ниво на музикалното обучение в града, доказателство е за широката осведоменост и наличната връзка на шуменските музиканти със значимите достижения на Европа.

Сериозен интерес представлява и друг ръкопис от архива на Д. Тюлев на тема „Музиката и нейното социално значение” (Тюлев 1909). Следва подзаглавие: „по Оршански”. По всяка вероятност става въпрос за Исаак Григориевич Оршански, който в редица статии проследява въздействието на музиката върху човека.³ Очевидно Димитър Тюлев познава интересните му публикации от пресата в Санкт Петербург. Поводът за изложението на българския музиколог не е известен, но може да се предположи, че текстът е подготвен за доклад пред общински форум или пред събрание на шуменската общественост. Темата за ролята и значението на музиката в обществения живот е винаги актуална. Неслучайно известният музикален философ, социолог и композитор Т. Адорно (Adorno 1962), както и българският музиколог Стоян Брашованов (1982), посвещават на музикалната социология задълбочени изследвания.

Темата на студията има пряка връзка с насоките в разностранната дейност на Д. Тюлев и многобройните му инициативи в обществения живот на града. В Шумен той е известен предимно като музикален деец и диригент: дирижира хор „Добри Войников” към едноименното читалище; известно време е председател на дружество „Д. Войников”; дирижира църковния хор на църквата „Св. Възнесение” през 1910-1925 г., мъжкия хор към църквата „Три светители”(от 1927 до 1937 г.), хора на гръцката църква „Св. Наум”(1925-1927); диригент е на първата училищна духовна музика, която създава в Мъжката гимназия. През 1920 г. шуменският търговец Сава Карагъзов подарява на Мъжката гимназия 5000 лева. С тази сума, заедно с парите от изнесените концерти, са закупени инструменти за духовата музика в гимназията. Димитър Тюлев изписва инструментите по каталог от Чехия. Концертният репертоар на духовия оркестър включва увертюри от популярни опери и подпури от народни песни под редакцията на Александър Георгиев, капелмайстор на военната духовна музика в Шумен по същото

---

³ Исаак Григориевич Оршански (1851-1923) е виден патолог, психиатър, почетен професор в Харковския университет. В първия брой на издавания от него вестник „Възпитание” от 1907 г. са поместени например статиите „Музиката и музикалното творчество”, „Психология на музикалното творчество”, „Действието на музиката”.

време. Има сведения, че към мъжката гимназия Д. Тюлев дирижира и училищен струнен оркестър (Панчева 2004: 31).

В периода 1927-1937 г. е Председател на Шуменския клон на Българския музикален съюз, изнася доклади на общоградски събрания, участва в конгреси на Съюза, организатор е на благотворителни концерти и акции за набиране на средства за Дома за сираци, както и за бюст-паметник на Васил Друмев. Не на последно място, до 1937 г. работи като педагог по музика в Учителския институт, гр. Шумен, където е пенсиониран.

Проблемът за социалното значение на музиката представя своеобразен „Символ верую” за професионалната и житейската позиция на Димитър Тюлев. Авторът е дълбоко убеден в обществената мисия на музиканта. Изложението му свидетелства за неговата широка обща и музикална култура (Тюлев 1909). С убеденост и категоричност Д. Тюлев констатира:

„Музиката заема съвършено изключително положение в реда на изкуствата” (подчертано от Д. Тюлев). Превъзходството ѝ се основава на „универсалния ѝ обществен характер”, тя е „...колективно и социално изкуство *par excellence*”.

Следват пояснения за въздействието на музикалния ритъм („такта” в ориг. Ръкопис, бел. авт.), обединяващ първобитните хора в молитва и танц, сливащ „дивата индивидуална природа на първобитния човек” в хармония с останалите. Възприятието на картина или статуя с характерната изолираност на любувания се от околните, се противопоставя на изживяното от публиката в концертната зала, където: „хилядно ухо е завладяно от едно стремление”. Според възгледите на Д. Тюлев слушателят на музика загубва своята индивидуалност, „единичните чувства се нивелират, пред нас има една душа, едно сърце, което тупти с музиката, оркестъра и палката на диригента”. Значително място той отделя на връзката композитор – изпълнител – слушател, на оркестъра – „живия колективен организъм”, и на диригента като негов център. Отбелязва физическата реакция по отношение на музиката, изразена в ритмичното движение на раменете, сърцето, дишането. Общочовешкият демократичен характер на музиката създава възможност тя да проникне в колибата и на последния беден човек, да бъде достояние на всеки без изключение. „Може собственик на картини от Рафаело егоистично да ги затвори, ...но симфониите на Бетовен не могат да се затворят в палати или музеи...” Социалното превъзходство на музиката я поставя на пиедестал над другите изкуства. Функциите ѝ в обществото са видими – извисява духовното, отдалечава злободневното, лекува психиката, смирява „Аза”, „не случайно в човешкото съзнание музиката и виното са едно до друго”. Алтруистичната ѝ природа не позволява да служи за оръдие на тиранията и робството, на човешкото себелюбие, самообожание, тщеславие, както в определени периоди това се случва с живописата и скулптурата в „музеите и галериите на Ватикана, Венеция, Флоренция и Рим”. И уточнява, че „само гръцкото изкуство не може да се укори в този смисъл”. Финалното обобщение е в три насоки:

а. „Ако науката отразява природните закони, музиката изразява самобитния език на човешката душевност”;

б. „Човешката реч, колкото и да е богата и разнообразна, дълго няма да има универсалността на музикалния език”;

в. „Музиката може да бъде разбрана от всички: от жителите на Ориноко до гражданите на Сизи, да изрази чувствата и настроенията на едните и на другите”.

Между архивните материали бе открит протокол № 1 от заседание на Шуменския клон „Д. Войников” на Българския музикален съюз от 22 март 1934 г. до Управителния комитет на Съюза в София. Думите на обръщението звучат силно, дори патетично, в тях проличава дълбоката свързаност на шуменските музикални педагози с музикалния живот и образование в страната. Акцентът е поставен върху значението на извънстоличните педагози по музика и тяхната роля в съюзния живот.

БЪЛГАРСКИ МУЗИКАЛЕН СЪЮЗ
ШУМЕНСКИ КЛОН
„ДОБРИ ВОЙНИКОВЪ”
№ 1
22 Март 1934 г.
Ш У М Е Н Ъ

Шуменският клон на Българския музикален съюз се интересува, дали управителният комитет на съюза в София ни проявява живот. Той констатира, че от време на време се обждз, като поздравителната телеграма до учителската конференция през 1932 год., както и през м. Май 1933 год. съ изложението си в печата за часоветъ по музика в средните училища, когато се приемаше законът за бюджета.

Задаваме си въпроса, трѣбва ли следъ, като е съществувал толкова години, следъ като е отпразднувал 25 год. юбилей, билъ е толкова години двигателъ на общественя и училищенъ музикаленъ животъ, следъ като имѣ толкова придобивки въ музикалното поле на българската нива, групиралъ муз. дейци, учители по музика, капелмайстори, църковни хорове и др., сега да изпадне въ такова положение.

Ние отговаряме, че съюзътъ трѣбва да съществува. Той е една необходимост. Ето защо, намираме за необходимо да направимъ тоя апелъ и се обърнемъ къмъ останалитѣ членове на управит. комитетъ, които да свикатъ незабавно софийскитѣ членове, колеги, както и членоветѣ на Софийскиятъ клонъ, на събрание и обмислятъ въпроса за конгресъ, измѣнения на нѣкои членове отъ устава на съюза, избиране времененъ управителенъ комитетъ, който да продължи съ ентузиазмъ дѣлото на Съюза и др.

Шуменскиятъ клонъ на съюза продължава да съществува и ще се притече морално и материално за едно такова дѣло.

Председател на клона: **Д. Ив. Тюлевъ.**

Секретаръ: **Ст. Чолаковъ.**

Касиеръ: **Я Зехировъ.**

Паралелите с днешния ден са налице и в още един писмен документ-съобщение, написано на ръка със син молив върху гърба на пиеса от Александър Кръстев „Малка фантазия” за пиано соло. От него става ясно каква е цената на частните уроци по цигулка, с които семейството се издържа (съпругата Анка Тюлева е рано пенсионирана учителка по математика). Съобщението съдържа следната информация:

От 1 януари 1923 г. за уроците (на месец) се плаща: по два пъти седмично, за 8 урока – 100 лв. (12,50 лв. за урок), по един път седмично, за 4 урока – 60 лв. (15 лв. на урок).

Неуморният труд на музиканта-учител в онези години, а и днес, е заплащан оскъдно, никой педагог не е достатъчно материално обезпечен. Същевременно стойността на духовното наследство, което оставя след себе си делото на един живот, посветен на музиката и музикалното изкуство, остава неоченимо висока.

ЛИТЕРАТУРА

Adorno 1962: *Adorno, Th. W.* Einleitung in die Musiksoziologie. Zwölf theoretische Vorlesungen. Frankfurt am Main.

Байданов 1899: *Байданов, Г.* Някои думи за техническото устройство и произхождението на българския черковен напев. Пловдив.

Богданова 1993: *Богданова, Р.* Димитър Ив. Тюлев (1882-1946). – В: Музикални хоризонти, 4, 74.

Богданова-Радева 1998-2000: *Богданова-Радева, Т.* Родова книга. Ръкопис, притежание на Роксана Богданова Димитрова.

Брашованов 1982: *Брашованов, Ст.* За музиката като социално изкуство. София: Музика.

ДА Шумен: Държавен архив Шумен. Фонд № 559а „К”, Тюлев, Д., личен фонд № 10, Раздел 3. Научни трудове и доклади 1906-1930, Български музикален съюз, клон „Д. Войников” Шумен, Протокол от заседание № 1 от 22 март 1934 г.

Зидаров 1939: *Зидаров Конст.* Старобългарското църковно песнопение (изследвачи, история и характер). Родина, год. II, кн. 1, 73–92.

Камбуров 1929: *Камбуров Ив.* Старобългарският църковен напев. Българска историческа библиотека год. II, Т. IV, 102-120.

Куюмджиев 2011: *Куюмджиев, Ю.* Съст. Кое е истинското българско църковно пеене. Пловдив: Коала прес.

Начов 1927: *Начов, Н.* Калофер в миналото. Калофер: Калоферска дружба.

Николов 1905: *Николов, А.* Старобългарско народно пеене по старите руски нотни ръкописи от XVII и XVIII в. Кн. 1: Литургия. Санкт Петербург.

Николов 1906: *Николов, А.* Старобългарско народно пеене по старите руски нотни ръкописи от XVII и XVIII в. Кн. 2: Вечерня. Санкт Петербург.

Николов 1921: *Николов, А.* Литургия за народен хор. Наредил за пение ... на 1, 2, 3 и 4 гласа. София

Панчева 2004: *Панчева, А.* Оркестровото дело в Шумен и значението му за музикалното образование в града (средата на XIX–края на XX век). Шумен: Антос.

Петров, Кодов 1973: *Петров С., Хр. Кодов.* Старобългарски музикални паметници. София.

Православная энциклопедия 2000: Православная энциклопедия под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла. Церковно-научный центр „Православная энциклопедия”. Москва: Электронная версия.

Тончева 1975: *Тончева Е.* Болгарски роспев: Композиционно-структурни особености на стихирарическия жанр. – В: Проблеми на старата българска музика. София, 95-159.

Тончева 1981: *Тончева, Е.* Манастирът „Голям Скит” - школа на „Болгарский роспев”: Скитски „болгарски” ирмолози от XVII-XVIII в. - школа на „Болгарский роспев”. Ч. 1: За Болгарский роспев; Ч. 2: Из Болгарский роспев София: Музика.

Тюлев 1904: *Тюлев, Д.* Кратки исторически сведения за българския черковен напев. Кога и как е пренесен той в Русия? Място на неговото произхождение. – В: Музикален вестник, 1 януари, бр. 1, 3-4.

Тюлев 1904а: *Тюлев, Д.* Самостоятелен ли е българският черковен напев, трябва ли да послужи за основа на бъдещите реформи и какви реформи трябва да станат в черковното ни пеене? – В: Музикален вестник, 1 октомври, бр. 8-10, 3-4.

Тюлев 1909: *Тюлев, Д.* Музиката и нейното социално значение. - В: Държавен архив Шумен, Ф. № 559 „К”, Тюлев, Д., личен фонд № 10, раздел 3. Научни трудове и доклади 1906-1930; ръкопис.

Шуман 1903: *Шуман, Р.* Жизненные правила и советы Молодым музыкантам. Перевод П. Чайковского. Москва: Музыкальная торговля П. Юргенсона.